

Отримано: 7 лютого 2023 р.

Прорецензовано: 10 березня 2023 р.

Прийнято до друку: 25 березня 2023 р.

e-mail: haniakvlad@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3873-5489>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-39-44

Ганяк В. Й. Про виявлення перших залишків протографа Я. Риневича-Трембецького в тексті рукопису «Wirydarz poetycki». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 39–44.

УДК: 821.162.1

Ганяк Володимир Йосипович,
незалежний дослідник, Київ**ПРО ВИЯВЛЕННЯ ПЕРШИХ ЗАЛИШКІВ ПРОТОГРАФА Я. РИНЕВИЧА-ТРЕМБЕЦЬКОГО
В ТЕКСТІ РУКОПИСУ «WIRYDARZ POETYCKI»**

У статті проаналізовано літературознавчі дослідження рукописної книги "Wirydarz poetycki", які могли б допомогти встановити наявність залишків протографа в основному тексті відомого рукопису польської літератури XVII століття.

Під час проведення літературознавчого аналізу автор застосував певну сукупність методів, але найбільше значення мав семіотичний аналіз інтертекстуальності окремих частин рукопису.

Уперше доведено, що прихована історія присутня у циклі, який складається з чотирьох пісень. Ця історія пов'язана з часами перебування Якуба Риневича-Трембецького в якості пастора Киселинського збору соцініан. Доведено, факт існування залишків батьківського протографа, яким користувався його син під час створення власної рукописної книги.

Ключові слова: Поетичне подвір'я, Якуб Риневич-Трембецький, Якуб-Теодор Трембецький, соцініанство, Киселин.

Volodymyr Haniak,
An independent researcher, Kyiv**ON THE DISCOVERY OF THE FIRST REMAINS OF THE PROTOGRAPHER
YA. RYNEVICH-TREMBETSKYI IN THE TEXT OF THE MANUSCRIPT "WIRYDARZ POETYCKI"**

The article analyzes literary studies of the manuscript book "Wirydarz poetycki", which could help establish the presence of protograph remains in the main text of a well-known manuscript of Polish literature of the 17th century.

During the literary analysis, the author used a certain set of methods, but the most important was the semiotic analysis of the intertextuality of individual parts of the manuscript.

For the first time, it is proved that the hidden story is present in the cycle, which consists of four songs. This story is related to the time of Jakub Ryniewich-Trembetskyi as the pastor of the Kiselinsk Congregation of the Socinians. The fact of the existence of the remains of the father's protograph, which was used by his son during the creation of his own handwritten book, has been proven.

Keywords: Wirydarz poetycki, Jakub (Jan) Ryniewich-Trembecki, Jakub (Teodor) Trembecki, Kyselin, Socinians, Polish Brethren.

Постановка проблеми. Попри те, що за оцінкою Д. Чижевського на формуванні літератури українського бароко в значній мірі позначився польський вплив (Чижевський, 2004: 71), характерно, що найбільша колекція рукописних польських віршів "Wirydarz poetycki" («Поетичне подвір'я», перекл., – В.Г.) досі залишається майже суцільною «білою плямою» для вітчизняних полоністів. Хоча обидва можливих автора цього твору певний період свого життя перебували в Україні, а Якуб Теодор Трембецький (Jakub Teodor Trembecki, 1643 – бл. 1720) взагалі є уродженцем соцініанського містечка Киселин (нині с.Киселин, Затурцівська громада) на Волині. Тоді як його батько – Якуб Риневич-Трембецький, був міністром (протестантським священником) місцевого збору соцініан і одночасно викладачем Киселинської школи-академії. Традиція збирання книжок та різноманітних текстів у цій родині бере свій початок від діда Якуба Теодора – Миколая Риневича. Нам вдалося віднайти його владницький запис на одній з книг, яка пов'язує його з Киселиним. Так, в одному з маловідомих октернів (невеликі латиномовні панегіричні вірші, які спеціально створювалися для малоформатних друкованих видань) соцініанського поета Шимона Пісторіуса згадується, що у 1623 році під час збройного нападу лісовчиків на місто Раків у пожежі було знищено багато цінних книг родинної бібліотеки.

Варто відмітити, що в польському літературознавстві вже більше ніж сто років триває наукова дискусія щодо авторів цього твору (батько чи син, або разом). Значне поживлення інтересу до цієї збірки відбулося у 1910-1911 рр., коли історик релігії О.Брюкнер опублікував цей рукопис, надавши можливість більш широкому колу громадськості ознайомитися з цим твором. Цим істориком тоді також було накреслено коло майбутніх напрямків досліджень цієї збірки: пошук у віршах проявів аморальності як бунту проти занадто суворих вимог моралі тогочасного суспільства, або навпаки відшукання в тексті впливу більш вишуканих в інтелектуальному плані «аріанських», тобто соцініанських, мотивів (Trembecki, 1911b: XIII). Дана стаття також не виходить за межі вказаного кола можливих пошуків, а також є надія, що робота в якійсь мірі допоможе вітчизняним дослідникам почати заповнювати цю значну прогалину вітчизняної полоністики. Також робота буде цікава всім дослідникам, хто цікавиться спільною культурною спадщиною України та Польщі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш ґрунтовний аналіз у межах філологічного дослідження цілого твору здійснила польська літературознавиця Йоанна Краузе-Карпінська. Якщо коротко, дослідниця поставила під сумнів так звану «ініціальну теорію» авторства (біля деяких віршів у рукописі присутні ініціали «J.T.» та «J.T.T.», тобто перші відповідують батькові, а другі – сину) згідно версії Людвіка Камиковського (Kamukowski, 1948). Варто зауважити, що на протязі доволі довгого часу саме ця теорія була популярна у польському літературознавстві. Так, виходячи з вказаних висновків Л.Камиковського, літературознавець Ян Дюрр-Дюрський включив передмову «Поетичного подвір'я», яка позначена «J.T.», до збірки творів соцініанської поезії (Krauze-Karpińska, 2009: 289), тобто закріпивши її за батьком Якуба-Теодора.

На думку Й. Карузе-Карпінської, Я-Т. Трембецький міг користуватися одразу двома варіантами ініціалів, час від часу використовуючи той чи інший варіант. З такою позицією Й. Карузе-Карпінської важко погодитися.

Більше того, Й. Краузе-Карпінська надала власну аргументацію на користь авторства Якуба-Теодора Трембецького, залучивши достатню велику кількість джерел, які містять багато біографічних відомостей щодо представників цієї родини, а також інформацію про походження окремих примірників, які хоч якимсь чином можна повністю або частково пов'язати з цим твором. Також дослідницею здійснено аналіз структурної побудови рукопису «Поетичного подвір'я» Якуба-Теодора Трембецького у порівнянні з іншими схожими творами той доби» (Krauze-Karpińska, 2009: 180). Особлива увага дослідницею була присвячена передмові, яка позначена «J.T.», виділивши для її аналізу окремих розділ. Тим не менш, на мою думку, вказана аргументація в багатьох аспектах не є бездоганною, що покажемо далі у процесі даного дослідження.

Визначною подією у вивченні польської літератури XVII століття стало прочитання у 1992 році П.Степенем більше чотирьох десятків творів на сторінках так званих «замазаних віршів», які в значній мірі містять явний чи прихований еротичний зміст (Stępień, 1992), на думку деяких польських літературознавців це одне з найбільших за останні тридцять.

Обравши сексуальність у якості ключового елемента стратегії прочитання тексту цього твору, К. Обремський дійшов до висновку, що двічі відмовившись від релігійної оцінки (з її протиставленням гріхів і чеснот) і оцінки більш моральної, аніж літературознавчої (порнографія contra мистецтво слова), можна слушно припустити, принаймні частково, що в замазаних віршах рукопису присутня значна літературна культура «бур'яну та кропиви», тобто аморальності. Головна лінія якої, на думку літературознавця, звучатиме антропологічно (Obremski, 2020: 357).Слідуючи такій стратегії прочитання тексту, далі дослідник у доволі ліберальному сенсі зазначає, що непристойні жарти сприяють тому, що Природа не буде цілком умиротворена Культурою: подібно до того, як абсурдний жарт є вираженням бунту проти тиранії розуму, а непристойні жарти – формою протистояння тиранії моралі. Водночас «бур'ян і кропива», на його думку, асоціюються з насолодою від читання, оскільки у піднесеній формі вони дозволяють задовольнити вроджений статевий потяг. У той же час, у самому тексті статті К.Обремський все ж визнає, що в основному сексуальні мотиви «замазаних віршів» є морально обумовленими (Obremski, 2020: 356).

Ще одну спробу часткового прочитання передмови здійснила польська літературознавиця М. Ярчикова. Дослідниця звертає увагу, що «старанний господар» для окремих частин своєї поетичної збірки використав флористичні метафори (квіти та бур'ян), також вказується на присутність лудичних (розважально-ігрових) віршів, які часто мають доволі непристойний характер (Jarczykova, 2017: 310-311). На нашу думку, попри наявність у тексті передмови певного пояснення щодо цілей включення таких інструментальних засобів, вони цілком можуть слугувати для приховування(маскування) справжнього задуму автора, тобто з метою відволікання уваги небажаних людей.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Таке часткове прочитання тексту навряд чи може цілісно та в повній мірі пояснити творчий задум автора чи його авторів цього достатньо відомого рукописного твору XVII ст., який містить більше тисячі сторінок. Також, на нашу думку, далеко не на всі питання може відповісти певною мірою упереджена аргументація Й. Краузе-Карпінської, яка базується на антитезі до версії Л. Камиковського. В основному дослідниця використовувала зовнішню критику джерел цього твору та окремі біографічні відомості щодо можливих авторів у побудові власної аргументації. На жаль, наша нова стаття, у якій здійснено спробу встановити автора передмови «Поетичного подвір'я», поки ще не вийшла друком. Тому можемо поки лише прийняти основний висновок, що автором передмови є соцініанин Якуб Риневич-Трембецький, а також що його син – Якуб-Теодор користувався протографом батька під час створення власної збірки, у якості робочої гіпотези даного дослідження. Тому в рамках вказаної гіпотези спробуємо відшукати в основному тексті твору хоча б якісь залишки протографа Якуба Риневича-Трембецького, що і є **метою й завданнями** даної статті.

Виклад основного матеріалу. Біглий аналіз основного тексту цього твору вказує на відсутність явних слідів протографа, які б одразу можна пов'язати з Якубом Риневичем-Трембецьким. Це й не дивно, бо якби такі сліди містилися на поверхні тексту, то їх би одразу виявили попередні покоління дослідників. У той же час, як вказувалося вище, дослідження Й. Краузе-Карпінської поставило під сумнів так звану «ініціальну теорію» Л. Камиковського, щоб лише на цій одній підставі визначати певного автора тієї чи іншої частини твору.

Тому підемо від протилежного, будемо шукати частину твору де є щось аморальне, де біля тексту немає жодних ініціалів та важко встановити дату написання цієї частини твору. Можливо, таким вчинком Я. Риневич-Трембецький хотів приховати певний текст від небажаних очей, бо як відомо, хвиля переслідувань соцініан світською владою після 1638 року тільки лише посилювалася.

Перше, що кидається в очі, та задовольняє вказаним вище умовам, є цикл із чотирьох пісень у поетичних вправах на сюжети фразок Яна Гавінського. Цикл починається піснею, яка має непристойну назву “Piesn Sarabanda” (Trembecki, 1911a: 155). Sarabanda («сарабанда») – старовинний іспанський танець, який з'явився в цій країні на початку XVI ст. Спочатку це був доволі дикий і навіть хтивий любовний танець, проти гріховності якого в полемічних творах виступили різні письменники, у тому числі Сервантес. Характерним для цієї полеміки є наступний уривок твору *Tratado contra lot Juegos Publicos* («Трактат проти розваг громадськості») Маріани (1536-1623): «... танець і пісня, такі хтиві його слова, такі потворні його рухи, що можуть розпалити навіть дуже порядних людей». Врешті-решт цей танець був заборонений в Іспанії, бл. 1590, р. королем Філіпом II, але продовжував існувати під назвою Zarabanda протягом XVII – XVIII ст. (Apel, 1974: 660).

Сюжет фразки «До Лілії [...]» зі збірника «Dworzanki albo Epigrammata polskie» Я. Гавінського (Рис. 1), який покладений в основу пісень цього циклу, розповідає про зневаженого старого чоловіка, який сумує по коханій, яка обрала собі більш молодого, тепер вночі добре бавиться з ним (Gawiński, 1664: 59).

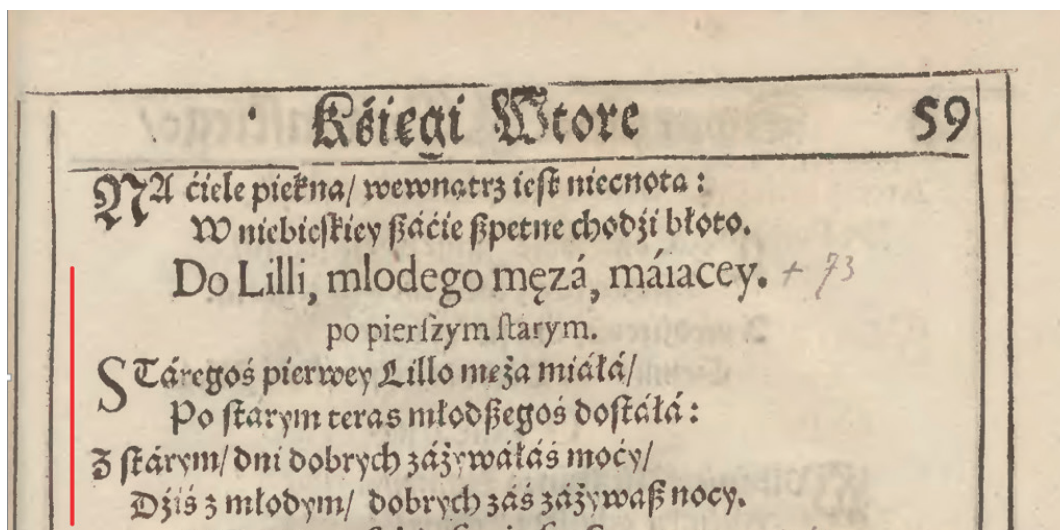

Рис.1. Фрашка «До Лілії[...]», збірник «Dorzanki albo Epigrammata polskie» Я. Гавінського, 1664 р.

Під час поетичної вправи автор лише мінімально змінює первинний сюжет: конкретизує, що в якості старого чоловіка виступає пастир:

Smutny Filen a pasterz utrapiony,
Będąc od Lili raz wzgardzony,
Pełen żalu i wymowy (Trembecki, 1911a: 155).

Спочатку, здається, що має місце туга старого пастора по киселинській пастві сочиніан, образ якої метафорично може символізувати кохану. Перш за все, зауважимо, що в XIV октерні (написаним у період між 1635-1638 рр.) Ш. Пітсориуса находимо звернення до Якуба Риневича як до пастора Киселинського збору (Pawłowiczowa, 1991: 20). Це досить важлива інформація, якщо враховувати наявні дані про наявність двох міністрів у цьому зборі, то можемо закономірно припустити, що другий міністр Матвій Твердохліб, будучи вже на той час людиною похилого віку, в значній мірі відійшов від буденних справ конфесійного життя громади сочиніан. Також варто згадати, що лілії зображені на гербу Чапличів (Кірдея), тодішніх власників цього містечка (Chodyncki, 1938). Уже перший вірш “Smutny Filen a pasterz utrapiony” [«Смутний Філен і стурбований пастух (пастир)», перекл. – В.Г.], чітко відсилаючи до пасторалі французького драматурга Жана де Мере (“La Silvia” [«Сільвія»], 1626), тим не менш, створює логічну суперечність: за сюжетом цього твору закоханого пастуха звать Філеном, а протистоїть йому принц Флорестан (ім'я пов'язане з квітами), який також залицяється до його коханої. Тобто, саме так сформована алюзія робить певний натяк щодо подій, які мали місце під час перебування пастора в Киселині. Це дає підстави спробувати прочитати іншу історію, ніж ту, про яку поверхово говорить вочевидь змінений сюжет: ніби старий пастор сумує по своїй коханій Лілії, яка кинула його та пішла від нього до більш молодого чоловіка. У наступних віршах знаходимо визнання того, що вона буде виною у його смерті (“Umierając twój sługa nieszczęśliwy” (Trembecki, 1911a: 155) – «Помираючи твій нещасний слуга», перекл., – В.Г.). Але у той же час наприкінці третьої пісні створюються суперечність (типовий прийом сочиніан у побудові раціональної аргументації під час ведення полеміки): у своєму передсмертному зверненні пастор чомусь просить передати коханій, що помирає заради іншої – Ірини. Це вказує, що автор розглядає інші сенси цих слів, ніж просто жіночі імена (Лілія та Ірина).

Варто зауважити, що при побудові форми розповіді (сюжету) автор пісень (елегій) у якійсь мірі наслідує зразки відомих творів римського поета Публія Овідія Назона («Скорботні елегії» (лат. Tristia) та «Наука про кохання»), до яких уже раніше зверталися представники польського Відродження (відповідно Клеменс Яніцький (1516-1543) та Ян Кохановський (1530-1584)), коли створювали власні латиномовні твори.

Більш детально розглянемо початковий фрагмент другої пісні циклу:

Wdzięczne gaje, wy zielone
Łąki, ogrody pieszczone,
Do których myśl moja stroni
Gdy się zgraje próżnej chroni,
Z wami miłe me zabawy
Wam są jawne moje sprawy.
Was zażyję bez zazdrości
Kiedy żyję w osobności. –
U mnie za nic są honory
Gdy widzę wasze pozory.

Во mi milej sieść na trawie (Trembecki, 1911a: 156).

Не можна не поміти схожість першого дистиху з описом Ракова у вірші сочиніана Ієроніма Москоржевського (1560-1625):

Lecz wdzięczne zdroje Rakowa sławnego
I gęste gaje, co są w okrąg niego (Barłowska, 2008: 112).

Взагалі, розташування міст Ракова та Киселина дуже схожі: обидва міста оточують густі гаї, обидва знаходяться на лівому березі річок, що в свою чергу, на нашу думку, спрощувало подачу води через викопані канали для різних потреб. Киселин, будучи другим за значенням релігійно-культурним центром соцініан, багато чого перейняв у плані містопланування від метрополії. Як свідчать дані реєстру справ Киселинсько-Береського збору (в основному це фінансова документація соцініан про надходження та витрати), це стало можливим, коли у 1631 році у місто прибув новопризначений генеральним синодом, тоді ще відносно молодий та амбітний, міністр Якуб Риневич (“Rejestr Spraw Zboru Kisielińskiego u Bereskiego”, 1632).

У наступні роки у місті будуються нові будинки та величезний ринок, який, як свідчать сучасники, зміг вмістити близько трьох тисяч учасників наступних синодів в часи, коли столиця соцініан припинила своє існування внаслідок судової ухвали Сейму Речі Посполитої. Для розуміння масштабів тогочасного будівництва, варто вказати, що населення Киселина тоді складало не більше двох тисяч мешканців. Також після 1638р. значно була розширена місцева школа, яка перетворилася у Киселинську академію, прийнявши естафету від Ракова. Все йшло добре, поки у 1640р. за позовом католицьких ієрархів (луцького єпископа Анджея Гембицького та володимирського плебана Станіслава Урбановича) не розпочався новий судовий процес проти власника містечка (Юрія Чаплича-Шпановського) та представників верхівки збору. У 1643 році на зборах громади містечка було вирішено, що буде краще, якщо Я.Риневич та інші представники верхівки збору встигнуть залишити Киселин до оголошення вироку Люблінського трибуналу. Щоб уникнути подальших переслідувань він узяв прізвище дружини, виступаючи уже під новим іменем Ян Якуб Трембецький (Pawłowiczowa, 1991: 21). Тепер стає більш зрозумілим, чому пастор вказує, що він помирає заради Ірени. Це ім'я походить від грецького слова eirene (εἰρήνη), яке можна перекласти як «спокій», тобто заради спокою релігійного життя місцевої громади.

Принагідно хочеться висловити подяку Мольнару Лехелу (м. Клузь, Румунія), який допоміг нам ознайомитися із цим документом та зробити необхідні виписи. До речі, вітчизняні науковці майже тридцять років висловлювали необхідність дослідити цей важливий документ, але так і не знайшли в собі сили це зробити.

Повертаючись до розгляду фрагменту другої пісні, знаходимо у наступних рядках оповідь, що попри невблаганні обставини життя у вигнанні, коли минуло вже стільки років, його душа прагне хоча б подумки повернутися туди, де більше всього він відчував себе щасливим. Автор хоче дати волю своїм почуттям, щоб на мить забути про всі формальні вимоги поведінки та з відкритою душею на повну відчути цю землю, чого він ніколи не міг зробити раніше, будучи пастором місцевої громади, бо мав увесь час показувати одновірцям приклад праведного життя. Досить ймовірно, саме тому перша з пісень цього циклу отримала непристойну назву Sarabanda, тобто пастор дозволив собі відкрито говорити про власні почуття до милої (киселинської землі), що не віталоя у тогочасному суспільстві.

На нашу думку, взагалі друга пісня змальовує подвір'я будинку пастора (нині Св. Михайлівська церква) в Киселині:

Wolę nizko paraść oko
Niż w niewoli żyć wysoko.
Między róże, tulipany
Wolę wniść niż między pany.
Tu mię zazdrość nie naruszy
Ani frasunek ususzy.
Tu przeciwnej nie znam chwile
Tylko ciche krotofile.
Jeśli wdzięczny słowik krzyknie
Ten mi mózgu nie przeniknie
A łagodny spadek wody
Doda mi snu i ochłody.
Gdy się miły gaj rozwija
Niech mię trudna myśl omija.
Za nic króle, za nic dwory
Gdy widzę wasze pozory.
Kiedy w miłym siędę cieniu (Trembecki, 1911a:156).

Вказується, що архітектурний комплекс Свято-Михайлівської церкви є культурною пам'яткою Укаріни, яка охороняється державою, за паспортними даними збудований впродовж 1632-1677рр. Окрім самої церкви є мурована огорожа з брамою, що її оточує (Добинда, 2016: 104). Саме по собі розташування цього будинку разом із будинками збору та суміжної школи визначало площу ринку містечка (нині на місті ринку лише огороди селян). Від себе додамо лише, як свідчать дані вище вказаного реєстру, що у 1636р. здійснювався ремонт даху (пошкодженого буревієм) біля димаря будинку Я. Риневича. Скоріш за все, цей димар прибрали у 1677 р., коли перетворювали будинок пастора на церкву, що певною мірою тепер створює проблему появи зайвої вологи (плісняви) внаслідок опалювання приміщень узимку. Повертаючись до аналізу цього фрагменту дізнаємося про наявність на подвір'ї, яке має доволі значну площу, розбитих клумб роз та тюльпанів.

На нашу думку, існує ще один фрагмент третьої пісні, який вказує на зв'язок подій цих пісень із Україною, тобто під час його перебування в Киселині. Як зазначає М. польська літературознавиця М.Павлічова, життєвий шлях Яна Якуба Трембецького поділяється на кілька етапів протестантського священика: Раків, Люблін, Волинь, Литва(Кейдани) та Пруссія (Рудовце). Але перед здійсненням безпосереднього аналізу вище згаданого фрагменту ознайомимося з рукописною фрешкою соцініан (Рис.2), яка розміщена наприкінці внутрішньої сторони обкладинки однієї їх богослужбової книги (“Psalmi niektóre króla Dawida”, 1625).

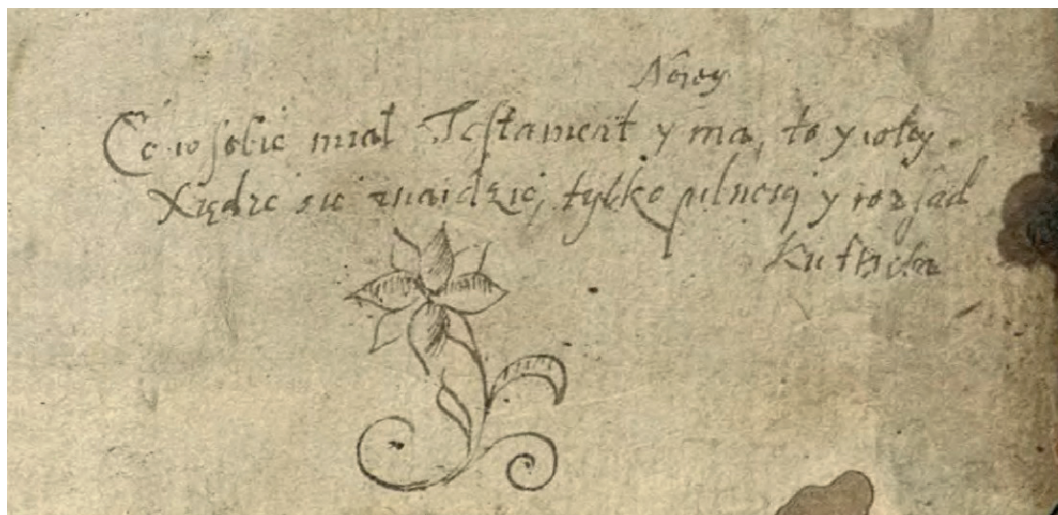

Рис. 2. Фрашка сочиніан, Давидові псалми[...], [Раків], С. Стернацький, 1625.

Фрашку відразу прочитати важко, необхідно включити увагу, тоді отримуємо наступний текст: Co w sobie miał Testament [Testament] Nowy y ma, to i w tej Xiedze sie znajdzie, tylko pilnosci y rozsad Ku [u]fnosci («Те, що було в цьому Старому Заповіті та в Новому, буде знайдено і в цій книзі, лише необхідно бути пильним та розуму [довіряти]», перекл., – В.Г.). Типове для сочиніан звернення до розуму при читанні Св. Письма, коли не уважний читач не зможе прочитати останнє слово речення, бо пара літер “Ku” приховує в собі літеру “u” наступного слова.

Тепер спробуємо розглянути згаданий фрагмент:

Wstał nakoniec a spojrzawszy
Ku krainie, gdzie mieszkała
Jego tyranka zuchwała,
I tam miłośnie westchnawszy
Na swoje nieszczęście srogie (Trembecki, 1911a: 157).

Якщо придивитися до виразу “Ku krainie”, а також згадати прийом приховування тексту у вище згаданій фразці сочиніан, то у даному виразі цілком може бути приховано вираз “Ku [U]kraine” («До України»). Цей вже застарілий вираз у сучасній польській мові відсутній, але його можна зустріти в текстах багатьох історичних джерел, наприклад, в Універсалі польського короля Ян-Казимира від 1649 р. (Федорук, 1992 : 125).

Четверта пісня лише необхідна автору для відтворення повноти первинного сюжету фразки Я. Гавінського:

Aleć znowu inaczej odpowie z niechęci:
Mam ja kogo inszego w sercu i pamięci (Trembecki, 1911a: 158).

Справу батька продовжив його син Якуб-Теодор Трембецький, вихований у Литві та Пруссії як кальвініст. Саме він переписав увесь текст рукопису. Він також був придворним князя Радзивілла, а після навернення у католицтво обіймав різні посади у Слушків і Денгофів. Став чашником у пруського казначейського писаря Жечі, орендував староство в Костежині, де й помер у 1719 році.

Висновки. У ході проведеного дослідження вдалося підтвердити вірність висунутої робочої гіпотези, тобто що Якуб Риневич-Трембецький є автором циклу чотирьох пісень у основному тексті рукопису, що мав місце факт використання протографу. Відмінна релігійна приналежність та різні життєві шляхи обох авторів рукопису створюють сприятливі умови для пошуку нових залишків протографу, що сподіваюся вдасться здійснити в процесі майбутніх досліджень. Отримані в рамках цього дослідження результати мають практичне значення: збільшуються наші знання про спільну культурну спадщину України та Польщі. Є надія, що нарешті буде створено краєзнавчий музей у с. Кисилин, що це наше маленьке дослідження внесе свій внесок у збільшення його туристичного потенціалу.

Література:

1. Добинда І. П. Історико-культурні рекреаційні ресурси поселень Волинської області: суспільно-географічна оцінка : дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2016. 311 с.
2. Федорук Я. Хмельниччина в документах (Між Замостям та Зборовом). *Україна в минулому*. К.; Львів, 1992. Вип. 1. С. 113–139.
3. Чижевський Д. Слов'янське бароко. *Слово і час*. 2004. № 10.
4. Barłowska M. Czy Hieronim Moskorzowski był poetą? „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”. 2008. T. 52. S. 85–116.
5. Chodynicki K. Czaplic Szpanowski Jerzy, h. Kierdeja. *Polski Słownik Biograficzny*. Kraków : Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1938. T. IV/2, zeszyt 17. 97–192 s. S. 170.
6. Dur-Durski J. Arianie polscy w świetle własnej poezji. *Zarys ideologii i wybór wierszy* Opis. Warszawa, 1948. S. 319.
7. Gawiński J. Dworzanki albo Epigrammata polskie. Krakow, 1664. 120 s.
8. Jarczykowa M. Wypowiedzi do czytelnika w siedemnastowiecznych księgach rękopiśmiennych. W: T. Wilkoń (red.), "O etosie książki : studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej". Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017. S. 307–320.
9. Kamykowski L. Jakub Teodor Trembecki (1643-1719) : Studia z dziejów kultury polskiej, red. H. Barycz, J. Hulewicz, Warszawa, 1949. S. 345–370.
10. Krauze-Karpińska J. „Wirydarz poetycki” Jakuba Teodora Trembeckiego. *Studium filologiczne*. Warszawa, 2009.

11. Obremski K. Nieobyczajne wiersze Wirydarza poetyckiego : myśl antropologiczna i kultura literacka, *Tematy i Konteksty*. 2020. Nr 10 (15). S. 338–358.
12. Pawłowiczowa, M. (1991) Pisarz śląski Szymon Pistorius o twórcy "Wirydarza poetyckiego" Janie Jakubie Trembeckim *Śląskie miscellanea*. 1991. T. 3. S. 13–23.
13. Psalmi niektóre króla Dawida [...] Do których są przyłączone pieśni pobożne [...] Raków 1625, wyd. S. Sternacki (z nutami), unikat Bibl. Kóm., nr 118.
14. Rejestr Spraw Zboru Kisielińskiego y Bereskiego, uczyniony przez mnie Piotra Lubienieckiego, dyakona tych zborów y Jana Gieyzanowskiego spółdiakona tychże zborow, 1632-1796.
15. Stępień P. Wirydarzowy „chwast i pokrzywy” – utwory zamazane w „Wirydarzu poetyckim” Jakuba Teodora Trembeckiego „Ogród. Kwartalnik”. 1992. Nr 1/9. S. 15–28.
16. Stępień P. Wirydarzowy „chwast i pokrzywy” – utwory zamazane w „Wirydarzu poetyckim” Jakuba Teodora „Ogród. Kwartalnik” 1992, 2/10. S. 38–67.
17. Stępień P., Szczęsny S., „Wirydarz wyplewiony”. (O tajemnicach Brucknerowskiej edycji Wirydarza poetyckiego” Jakuba Teodora Trembeckiego, „Ogród. Kwartalnik”. 1992. Nr 1/9. S. 271–282.
18. Trembecki J.T. Wirydarz poetycki, wyd. A. Brückner, t. 2, Lwów 1911.
19. Trembecki J.T. Wirydarz poetycki, wyd. A. Brückner, t. 1, Lwów 1911.
20. Apel W.: *Harvard Dictionary of Music*. Wyd. 8. Cambridge: Harvard University Press, 1974. S. 750.

References:

1. Dobynđa I. Istoryko-kulturni rekreacijni resursy poselen Volynskoyi oblasti: suspilno-geografichna ocinka : dys. ... kand. geogr. nauk : 11.00.02 [Doctoral dissertation] Cherniv. nac. un-t im. Yuriya Fedkovycha, Chernivci, 2016.
2. Fedoruk Ya. Chmelnychchyna v dokumentach (Mizh Zamostyiam ta Zborovom). *Ukrayina v mynulomu*. Lviv, 1992. Vyp. 1.
3. Chyzhevskij D. Slovyanske baroko. *Slovo i chas*. 2004. # 10.
4. Barłowska M. Czy Hieronim Moskorzowski był poetą? „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”. 2008. T. 52.
5. Chodynick K. Czaplíc Szpanowski Jerzy, h. Kierdeja. *Polski Słownik Biograficzny*. Kraków : Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1938. T. IV/2, zeszyt 17. 97–192 s. S. 170.
6. Dur-Durski J. Arianie polscy w świetle własnej poezji. Zarys ideologii i wybór wierszy Opis. Warszawa, 1948. S. 319.
7. Gawiński J. Dworzanki albo Epigrammata polskie. Krakow, 1664, 120 s.
8. Jarczykowa M. Wypowiedzi do czytelnika w siedemnastowiecznych księgach rękopiśmiennych. W: T. Wilkoń (red.), "O etosie książki : studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej" Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017. S. 307–320.
9. Kamykowski L. Jakub Teodor Trembecki (1643-1719). :Studia z dziejów kultury polskiej, red. H. Barycz, J. Hulewicz, Warszawa, 1949.
10. Krauze-Karpińska J. „Wirydarz poetycki” Jakuba Teodora Trembeckiego. Studium filologiczne, Warszawa, 2009.
11. Obremski K. Nieobyczajne wiersze Wirydarza poetyckiego : myśl antropologiczna i kultura literacka, *Tematy i Konteksty*. 2020. Nr 10 (158).
12. Pawłowiczowa M. Pisarz śląski Szymon Pistorius o twórcy "Wirydarza poetyckiego" Janie Jakubie Trembeckim *Śląskie miscellanea*. 1991. T. 3. S. 13–23.
13. Psalmi niektóre króla Dawida [...] Do których są przyłączone pieśni pobożne [...] Raków 1625, wyd. S. Sternacki (z nutami), unikat Bibl. Kóm., nr 118.
14. Rejestr Spraw Zboru Kisielińskiego y Bereskiego, uczyniony przez mnie Piotra Lubienieckiego, dyakona tych zborów y Jana Gieyzanowskiego spółdiakona tychże zborow, 1632-1796.
15. Stępień, P.(1992) Wirydarzowy „chwast i pokrzywy”– utwory zamazane w „Wirydarzu poetyckim” Jakuba Teodora Trembeckiego „Ogród. Kwartalnik”, nr 1/9.
16. Stępień, P. (1992) Wirydarzowy „chwast i pokrzywy” – utwory zamazane w „Wirydarzu poetyckim” Jakuba Teodora „Ogród. Kwartalnik” 1992, 2/10, s. 38-67.
17. Stępień P., Szczęsny S., „Wirydarz wyplewiony”. (O tajemnicach Brucknerowskiej edycji Wirydarza poetyckiego” Jakuba Teodora Trembeckiego, „Ogród. Kwartalnik” 1992, nr 1/9.
18. Trembecki, J.T. (1911a) Wirydarz poetycki, wyd. A. Brückner, t. 1, Lwów.
19. Trembecki, J.T. (1911b) Wirydarz poetycki, wyd. A. Brückner, t. 2, Lwów.
20. Apel W. *Harvard Dictionary of Music*. Wyd. 8. Cambridge: Harvard University Press, 1974.